

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ
ΣΤΑ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ (1824-1826)

(Με βάση τὸ ἀπόρρητο ἀρχεῖο τοῦ Βατικανοῦ)*

Ὅπως ἔχει ἐπισημανθεῖ καὶ πρόσφατα ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ συγγραφή τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἱστορίας μιᾶς ἐλληνικῆς περιοχῆς κατὰ τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα εἶναι ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων ποὺ διασώζουν οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις¹. Ἡ σπουδαιότητα καὶ ἡ ἀξιοπιστία τῶν πολυτίμων αὐτῶν πηγῶν ἀπορρέει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πρόξενοι τῶν διαφόρων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ προσεγγίζουν τὰ ἐπίσημα κρατικὰ βιβλία τοῦ κατακτητῆ (κτηματολόγια, τελωνειακὰ κατὰστιχα, κώδικες ἀπογραφῶν) καὶ ν' ἀντλοῦν τὶς σχετικὲς πληροφορίες.

Οἱ ἐκθέσεις ποὺ συνέτασσαν κάλυπταν συνήθως ὅλες τὶς οἰκονομικὲς δραστηριότητες τῆς περιοχῆς καὶ ἀποσκοποῦσαν στὴν τακτικὴ πληροφόρηση τοῦ κέντρου. Στὴ συνέχεια τὶς ἀπέστειλαν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν ἢ Ἐμπορίου τῆς χώρας τους ἀνάλογα, χαρακτηρίζοντάς τες μὲ τὴν ἔνδειξη «ἐμπορικές», σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ ἓνα ἄλλο εἶδος ἐκθέσεων, τὶς πολιτικὲς. Κατὰ κανόνα οἱ προξενικὲς ἀναφορὲς χωρίζονταν σὲ δύο σκέλη. Στὸ πρῶτο καταγραφόταν μὲ κάθε ἀκρίβεια καὶ λεπτομέρεια ἡ ποσότητα, ἡ ποιότητα καὶ οἱ τιμὲς τῶν ντόπιων προϊόντων. Στὸ δεύτερο σκέλος πληροφοροῦσαν τοὺς ἀρμόδιους Ὑπουργοὺς γιὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐμπορεύματα ποὺ καταναλώνονταν στὴν περιφέρεια τῆς δικαιοδοσίας τους, ἐνῶ παράλληλα ἔκαναν χρήσιμες ὑποδείξεις γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ χώρα τους θὰ καρπωνόταν τὶς ἐκεῖ τοπικὲς ἀγορές, σὲ βάρος τῶν ὑπόλοιπων Εὐρωπαίων ἀντιζήλων τους.

Ἡ ἀπουσία συστηματικῶν μελετῶν γιὰ τὴν οἰκονομία τῶν Ἑπτανήσων κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν περίοδο τῆς Βενετοκρατίας, καὶ ὁ πλοῦτος τῶν στοιχείων ποὺ μᾶς παραδίδουν τὰ ἔγγραφα τῶν ἐκεῖ Εὐρωπαίων προξένων στὸ ἴδιο διάστημα, ἀποτελέσαν τὴ βασικὴ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ θέματός μας.

* Ἐπιστημονικὴ ἀνακοίνωση στὸ Ε' Διεθνὲς Πανιώνιο Συνέδριο (Ἀργοστόλι Κεφαλονιάς, 17-21 Μαΐου 1986)

1. Γιώργος Δερτιλῆς, «Οἱ Βρετανικὲς προξενικὲς ἐκθέσεις πηγὴ ἐλληνικῆς καὶ συγκριτικῆς ἱστορίας», Ἱστορικά, 2 (1984), σ. 402-412.

“Όπως αναφέρουμε και στον υπότιτλο τῆς ανακοίνωσης για τὴν παρουσίαση τῆς ἐργασίας αὐτῆς στηριχθήκαμε στὶς ἐμπορικές ἐκθέσεις (Quadri commerciali) τοῦ παπικοῦ προξένου στὴν Κέρκυρα Giovanni Battista, πὺ ἀπέστειλε ἀνά τρίμηνο στὸν καρδινάλιο Giulio Maria de la Somaglia, γραμματέα τῆς παπικῆς αὐλῆς¹.

Ἡ χρονικὴ τομὴ δὲν εἶναι συμβατικὴ. “Όπως θ’ ἀναλύσουμε διεξοδικότερα παρακάτω τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐπισημαίνονται μερικὲς ἰδιαιτερότητες στὰ Ἐπτάνησα, οἱ ὁποῖες, μὲ ἄμεσες συσχετίσεις πρὸς τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, προσδίδουν μιὰ ξεχωριστὴ βαρύτητα ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιότητα γιὰ τὴ μελέτη τῶν δημογραφικῶν καὶ οἰκονομικῶν μεγεθῶν στὰ Ἴονια νησιά.

Εἶναι γνωστὲς οἱ φράσεις μὲ τὶς ὁποῖες ὁ Μ. Ναπολέων συνόψισε τὴ στρατηγικὴ καὶ ἐμπορικὴ σημασία τῶν Ἐπτανήσων γιὰ τὴν αὐτοκρατορία του, θέτοντας σὲ δευτέρη μοῖρα ὀλόκληρη τὴν Ἰταλία². Ἡ προνομιακὴ τους γεωγραφικὴ θέση, κατάλληλη γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ ναυσιπλοΐα, εἶχε προκαλέσει, μερικοὺς αἰῶνες πρὶν, τὴν προσοχὴ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τόσο τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ὅσο καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Θὰ ἦταν κοινὸς τόπος νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι μιὰ ἀπὸ τὶς πρὶν βασικὲς αἰτίες τῶν τουρκοβενετικῶν πολέμων ὑπῆρξε ἡ ἀμφισβήτηση τῆς κατοχῆς τους, εἴτε ἀπὸ τὸν Σουλτάνο εἴτε ἀπὸ τὴ Serenissima Dominante.

Μετὰ τὴν πτώση καὶ τὴν κατάλυση τῆς τελευταίας, ἡ σπουδαιότητα τῶν νησιῶν συγκέντρωσε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὶς κατακτητικὲς βλέψεις τῶν Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ γρήγορα ἡ περιοχὴ μεταβλήθηκε σὲ πεδίο ἀνταγωνισμοῦ ἀνάμεσά τους. Ἔτσι, τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα ὀριοθετεῖ μιὰ περίοδο νέων ἐξουσιαστῶν γιὰ τὰ Ἐπτάνησα: Γάλλοι Δημοκρατικοί, Ρωσοτουρκοί, Γάλλοι Αὐτοκρατορικοί, Ἀγγλοί.

Ποιὸ ὅμως ἦταν τὸ πληθυσμικὸ δυναμικὸ τῶν νησιῶν καὶ ἡ συνολικότερη οἰκονομικὴ λειτουργία τους λίγα χρόνια μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἀγγλων σ’ αὐτά; Γνωρίζοντας τὴν ἀλληλοεξάρτηση πὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἐξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν οἰκονομικὴ πραγματικότητα κάθε περιοχῆς θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ ἐκτίμηση τῶν δημογραφικῶν δεδομένων τοῦ Ἴονίου κράτους, χωρὶς βέβαια νὰ ἔχουμε τὶς φιλοδοξίες μιᾶς δημογραφικῆς ἀνάλυσης. Ἀλλωστε κάτι τέτοιον εἶναι ἀσφαλῶς πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς μελέτης καὶ πέρα ἀπὸ τὶς δυνατότητές μας.

1. Οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς βρίσκονται στὸ Archivio Segreto Vaticano, Segreteria di Stato Affari Esteri. “Όπως εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸ 1816 λειτουργοῦσε στὴν Κέρκυρα Γενικὸ Παπικὸ Προξενεῖο, στὸ ὁποῖο ἀνήκαν ὑποπροξενεῖα καὶ προξενικὰ πρακτορεῖα, πὺ ἔδρευαν στὰ ὑπόλοιπα νησιά τοῦ Ἴονίου καὶ σὲ παραθαλάσσιες πόλεις τῆς Ἠπείρου.

2. G. Douin, *La Méditerranée de 1803-à 1805. Pirates et corsaires aux îles ioniennes*, Paris 1917, σ. 108-109.

Δέκα περίπου χρόνια μετά την αγγλική κατοχή ή δημογραφική εικόνα που παρουσιάζουν οι «Ένωμένοι Πολιτεῖαι τῶν Ἰονίων Νήσων» εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Στὴν Κέρκυρα ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς ἀνερχόταν σὲ 44.351. Ἡ Κεφαλονιά ἀριθμοῦσε 66.998 ἄτομα, ἡ Ζάκυνθος 35.353, ἡ Λευκάδα 17.850, τὰ Κύθηρα 8.900, ἡ Ἰθάκη 8.000 καὶ οἱ Παξοὶ 5.618, συνολικὰ δηλ. 187.070 ἄτομα¹. Ἐπιχειρώντας μιὰ σύγκριση τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν μὲ τοὺς ἀντίστοιχους ποὺ διασώζουν οἱ πηγές γιὰ τοὺς προγενέστερους χρόνους, οἱ ὁποῖοι φθάνουν στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα, παρατηροῦμε ὅτι τὰ νησιά, μὲ ἐξαιρέση τὴν Κεφαλονιά καὶ τοὺς Παξούς, παρουσιάζουν μιὰ δημογραφικὴ στασιμότητα², ἡ ὁποία, εἰδικὰ γιὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα, εἶναι διπλὰ ἀξιοπεριέργη.

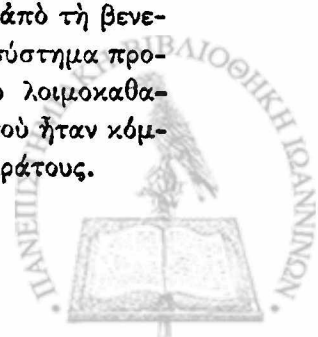
Πρῶτο γιὰτὶ ἀπὸ τὸ 1812 ὡς τὸ 1822 οἱ ἐπιδημίες τῆς πανώλης ποὺ ἐπληξύν ὄχι μόνον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρη τὴν ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία, ἄφησαν σχεδὸν ἄθικτα τὰ Ἐπτάνησα ἐξαιτίας τῶν λαζαρέτων³. δεῦτερο γιὰτὶ μετὰ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης τὰ νησιά αὐτὰ δέχτηκαν ἓνα σημαντικὸ ἀριθμὸ μεταναστῶν γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση ἀπὸ τὶς γειτονικὲς ἡπειρωτικὲς περιοχές, Πελοπόννησο, Αἰτωλοακαρνανία, Ἡπειρο.

Δυστυχῶς παρὰ τὶς προσπάθειές μας τὸ εὐλογο ἐρώτημα παραμένει ἀναπάντητο. Μόνον γιὰ τὴν Κέρκυρα καὶ τὴν Ἰθάκη καὶ εἰδικότερα γιὰ τὴν ὑπαιθρο τῶν νησιῶν ὑπάρχουν μερικὲς πλούτιμες ἐπισημάνσεις, οἱ ὁποῖες ἐμφανίζουν κάποια διέξοδο στὸ πρόβλημα. Πιὸ συγκεκριμένα γιὰ τὸ πρῶτο νησὶ ὁ κερκυραῖος Στυλιανὸς Βλασσόπουλος στὸ ἔργο του «Στατιστικὲς καὶ ἱστορικὲς εἰδήσεις γιὰ τὴν Κέρκυρα» ἀναφέρει ὅτι οἱ κυριότερες αἰτίες ποὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν χωρικῶν τοῦ νησιοῦ παραμένει πάντα ἀμετακίνητος εἶναι: 1) Ἡ παντελὴς ἔλλειψη φροντίδας ποὺ εἶχαν τόσο γιὰ τὴν ὑγεία τους ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν τους. 2) Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς δέντρων τὰ ὁποῖα ἐμπόδιζαν τὴν εἰσχώρηση

1. Βλ. ἐκθεση τοῦ παπικοῦ προξένου στὴν Κέρκυρα Giovanni Battista πρὸς τὸ Βατικανὸ μὲ ἡμερ. 11-8-1826, Archivio Segreto Vaticano, Segreteria di Stato Affari Esteri (στὸ ἐξῆς A.V.-S.S.A.E) Anno 1826, Rubrica 292, fasc. 3, f. 4v. Σύμφωνα μὲ τὸν Κων/νο Μαχαιρᾶ, *Ἡ Λευκάς (1700-1864)*, Ἀθῆναι 1985, σ.124, δυὸ χρόνια πρὶν (1824) οἱ Ἄγγλοι εἶχαν πραγματοποιήσει γενικὴ ἀπογραφὴ σ' ὅλα τὰ Ἐπτάνησα.

2. Οἱ ἐκτιμήσεις αὐτὲς εἶναι προσεγγιστικὲς, ἀφοῦ τὰ περισσότερα στοιχεῖα ποὺ ἐπεξεργαστήκαμε γιὰ νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ στὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα (προξενικὲς ἐκθέσεις, περιηγητικὰ κείμενα) χαρακτηρίζονται ὡς «ἀτελεῖ». (Βασ. Παναγιωτόπουλος «Δημογραφικὲς ἐξελίξεις» *I.E.E.*, τ. ΙΑ' σ. 152). Ἀναμφισβήτητα μιὰ προσεκτικὴ ἐξέταση τῶν τοπικῶν δημόσιων ἀρχείων θὰ ἔδιδε πολὺτιμες πληροφορίες γιὰ τὶς δημογραφικὲς ἐξελίξεις στὰ Ἐπτάνησα καὶ πιθανὸν νὰ ὀδηγοῦσε σὲ διαφορετικὲς διαπιστώσεις.

3. Τὰ Ἐπτάνησα ἀλλὰ καὶ ἄλλες ἑλληνικὲς περιοχές ποὺ βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τὴ βενετσιάνικη κυριαρχία (Πελοπόννησος, Πρέβεζα, Κρήτη, Κύπρος) ἀπέκτησαν ἓνα σύστημα προστασίας γιὰ τὶς ἐπιδημίες, ποὺ ὁργανώθηκε ἀπὸ τὴν κρατικὴ ἐξουσία. Τὸ δίκτυο λοιμοκαθαρτηρίων, ποὺ ἀναπτύχθηκε σ' ὅλα τὰ μεγάλα λιμάνια ἀλλὰ καὶ σὲ μικρότερα, ποὺ ἦταν κόμβοι ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας, διατηρήθηκε καὶ μετὰ τὴν πτώση τοῦ Βενετικοῦ κράτους.

του αέρα και τον καθαρισμό της περιοχής με αποτέλεσμα, το καλοκαίρι ιδίως, η ύπαιθρος να γίνεται άνθυγιεινή και 3) 'Ο μολυσμένος αέρας των βάλτων. "Όλα αυτά, σε συνδυασμό με την απουσία γιατρών και φαρμάκων, συντελοῦσαν αποφασιστικά στη μεγάλη θνησιμότητα όχι μόνο της βρεφικής και παιδικής ηλικίας αλλά και των ἐνηλίκων¹.

'Αλλά και στην 'Ιθάκη, παρόλο που ολόκληρο το νησί είχε τις ίδιες υγιεινές συνθήκες, παρατηροῦμε ότι παρουσιάζεται μεγαλύτερη θνησιμότητα στην ύπαιθρο. "Έτσι, σύμφωνα με τον "Αγγλο περιηγητή H. W. Williams (*Travels in Italy, Greece and the Ionian Islands*)² για τρία συνεχῆ χρόνια 1813, 1814, 1815, οί θάνατοι στην περιοχή του Μαυρωνᾶ, βόρειο τμήμα της 'Ιθάκης, με πληθυσμό 3.623, σε σύγκριση μ' αὐτούς που παρατηροῦνται στο Βαθύ, πρωτεύουσα του νησιού, με 4.644 κατοίκους, εἶναι 3 πρὸς 2. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποδείκνυε πόσο ἐπιβλαβής για τὴν υγεία τῶν χωρικῶν τῆς βόρειας 'Ιθάκης ἦταν ἡ ἐποχιακὴ ἐργασία, που πρόσφεραν στην ἡπειρωτικὴ 'Ελλάδα, μιὰ καὶ τὰ ἄτομα που μετανάστευαν προσωρινὰ σ' αὐτή, κατάγονταν ὅλα σχεδὸν ἀπὸ τὴν περιοχή του Μαυρωνᾶ³.

'Αλλά καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν νησιῶν δὲν παρατηρεῖται καμμιά κινητικότητα ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο πρὸς τὴν πόλη. 'Απὸ τις ἀρχές του 19ου αἰώνα ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων στὶς πόλεις, με ἐλάχιστες ἀσήμαντες ἀποκλίσεις ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ὁ ἴδιος πράγμα που σημαίνει ὅτι τὰ ἀστικά κέντρα τῶν νησιῶν δὲν εἶχαν γνωρίσει ἀκόμη κάποιο ἐκσυγχρονισμό καὶ ἐκβιομηχάνιση, φαινόμενο ἀπαραίτητο για τὴν «ἀγροτικὴ ἔξοδο».

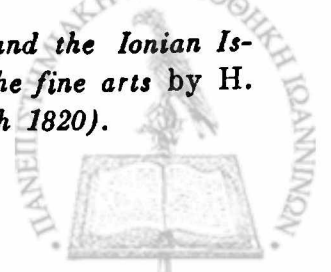
'Αντίθετα με τὴ δημογραφικὴ στασιμότητα, τὸ ἐμπόριο τῶν νησιῶν, ἀν καὶ δὲν βρισκόταν στὴν πιὸ ἀνθηρὴ του περίοδο, ἐξακολουθοῦσε νὰ παρουσιάζει μιὰ μεγάλη ἐνεργητικὴ καὶ μιὰ ποσοστιαία αὐξηση σὲ σχέση με τὰ ἀμέσως προηγούμενα χρόνια.

Πρὶν ὅμως προχωρήσουμε στὴ διεξοδικότερη ἀνάλυση τῆς ἐμπορικῆς κίνησης τῆς περιοχῆς, θεωροῦμε ἀναγκαῖα τὴν παρουσίαση τῶν κυριότερων μέτρων βάρους καὶ νομισμάτων για τὴν καλύτερη κατανόηση του κειμένου.

1. Στυλιανὸς Βλασσόπουλος, «Στατιστικαὶ - 'Ιστορικαὶ περὶ Κερκύρας εἰδήσεις», μετὰφραση, σχόλια, εἰσαγωγή 'Αθαν. Τσίτσα, προλεγόμενα Κώστα Δαφνῆ, *Κερκυραϊκὰ Χρονικά* 21 (1977) σ. 37.

2. 'Ο πλήρης τίτλος του ἔργου εἶναι: *Travels in Italy, Greece and the Ionian Islands, in a series of letters descriptive of manners, scenery and the fine arts* by H. W. Williams. *With engravings from original drawings* (Edinburgh 1820).

3. "Ο.π., σ. 428.

1) Μέτρα βάρους

Η μακροχρόνια εξάρτηση τῶν νησιῶν ἀπὸ τὴ Βενετική Δημοκρατία εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ βρίσκονται σὲ πλήρη ἰσχὺ ὄλα τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ πού εἶχαν ὀριστεῖ ἀπὸ αὐτή. Ἀπὸ τὴν πληθῶρα τῶν μέτρων βάρους θὰ περιοριστοῦμε σ' ἐκεῖνα πού σχετίζονταν κυρίως μὲ τὰ σημαντικότερα ἐξαγωγίμα ἀγροτικά προϊόντα.

α) Μέτρα χωρητικότητας γιὰ τὰ σιτηρά.

Στὴν Κέρκυρα καὶ τοὺς Παξοὺς μετροῦσαν μὲ μόδι. Στὴν Κεφκλονιά, τὴν Ἰθάκη καὶ τὴ Λευκάδα ἡ μέτρηση τῶν σιτηρῶν γινόταν μὲ βατσέλια καὶ κάθε $3\frac{1}{2}$ βατσέλια ἀντιστοιχοῦσαν σὲ ἓνα μόδιο. Στὴ Ζάκυνθο χρησιμοποιοῦσαν ἐπίσης τὸ ἴδιο μέτρο μὲ τὴ διαφορά ὅμως ὅτι ἐδῶ 4 βατσέλια ἰσοδυναμοῦσαν μὲ ἓνα μόδιο. Τέλος στὰ Κύθηρα μετροῦσαν μὲ τὸ κιλὸ τῆς Κων /λης καὶ κάθε 5 τέτοια κιλά συμπλήρωναν ἓνα μόδιο. Ἀκόμη, ὅπως ἀναφέρει ὁ παπικὸς πρόξενος, 160 μόδια ἰσοδυναμοῦσαν μὲ 1 00 Rubbia τῆς Ἀγκώνας δηλ. στὸ κάθε Rubbio ἀναλογοῦσε 1 μόδιο καὶ $3\frac{1}{5}$ αὐτοῦ¹.

β) Μέτρα γιὰ τὸ λάδι

Τὸ μικρότερο μέτρο χωρητικότητας γιὰ τὸ προϊόν αὐτὸ ἦταν ἡ γιάρα (Giarra) ἢ Zaga. Ἀμέσως μετὰ ἀκολουθοῦσε ἡ βενετικὴ βαρέλα πού ἰσοδυναμοῦσε μὲ 4 γιάρες. Τέλος τὸ μεγαλύτερο μέτρο ἦταν ἡ χιλιάδα πού ἀντιστοιχοῦσε μὲ δέκα βενετικὲς βαρέλες ἢ 40 γιάρες.

γ) Μέτρα γιὰ τὴ σταφίδα

Τὸ μέτρο γιὰ τὴ σταφίδα ἦταν ἡ χοντρή βενετικὴ λίβρα πού ἰσοδυναμοῦσε μὲ μία ἀγγλικὴ λίτρα ἢ 16 οὐγκιές.

Τὸ Μάιο τοῦ 1828 ἀκυρώθηκαν ὄλα τὰ παλιὰ μέτρα καὶ καθορίστηκαν νέα τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς ἄρχισε ἀπὸ τὴν πρώτη Φεβρουαρίου τοῦ 1829².

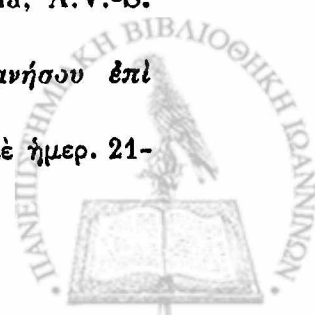
2) Νομίσματα

Στις 4 Ἰουνίου 1825 μὲ πράξη τῆς Γερουσίας ὀρίστηκε τὸ ἀργυρὸ βρετανικὸ νόμισμα ὡς ὀδηγὸς τῶν νομισμάτων πού κυκλοφοροῦσαν νόμιμα στὰ νησιά μὲ τὸ σκεπτικὸ ἢ καθιέρωση αὐτὴ νὰ χρησιμεύσει ἀποκλειστικὰ ὡς μέτρο γιὰ ὄλο τὸ νομισματικὸ σύστημα τῆς περιοχῆς³.

1. Βλ. ἐκθεση τοῦ Giovanni Battista πρὸς τὸν Giulio Maria della Somaglia, A.V.-S. S.A.E, Anno 1826, Rubr. 292. fasc 3, f. 5r.

2. Ἀνδρέας Ἀνδρεάδης, *Περὶ τῆς οικονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας*, ἐν Ἀθήναις 1914, τ. Α, σ. 52.

3. Βλ. ἐκθεση τοῦ παπικοῦ προξένου στὴν Κέρκυρα πρὸς τὸ Βατικανό, μὲ ἡμερ. 21-4-1826, A.V.-S.S.A.E, Anno 1826, Rubr. 292, fasc. 3, f.4r.

Ὁ πίνακας πού ἀκολουθεῖ παρουσιάζει τὰ κυριότερα εὐρωπαϊκὰ νομίσματα πού κυκλοφοροῦσαν στὰ Ἑπτάνησα τὸ 1826.

Νομίσματα καὶ ἀντιστοιχία τους

	Εἶδος	Λίρα	Σελίνια	Πένες
ΧΡΥΣΑ	Γκινέα	1	-	-
	Μισή γκινέα	-	10	-
ΑΡΓΥΡΑ	Τάλληρο κολονάτο		4	4
	Τάλληρο βενετικό		4	2
	Κορόνα		5	-
	Μισή Κορόνα		2	6
	Σελίνι		1	-
	Μισὸ σελίνι		-	6
ΧΑΛΚΙΝΑ	Φαρδίνι	Τὰ 4 φαρδίνια ἰσοδυναμοῦσαν μὲ μία πένα		

Ἐνα ἄλλο εἶδος νομίσματος πού κυκλοφοροῦσε στὸ ἐμπόριο σύμφωνα μὲ τὴ ζήτησι καὶ τὴν περίστασι ἦταν τὸ βενετικό τσεκίνο. Ἡ ἐμφανής ὑπεροχὴ του ἀπὸ τὰ ἄλλα νομίσματα ὀφειλόταν στὶς συχνές καὶ μεγάλες ἐμπορικὲς συναλλαγές πού πραγματοποιιοῦνταν ἀνάμεσα στὰ νησιὰ καὶ τὶς ἀπέναντι παράκτιες περιοχές. Ἐνα βενετικό τσεκίνο ἰσοδυναμοῦσε μὲ 9 σελίνια καὶ 3 πένες ἢ δύο κολονάτα καὶ 14 ὀβολούς.

3) Ἐμπόριο

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τόσο ἡ φυσιογνωμία ὅσο καὶ ἡ διεξαγωγὴ τοῦ ἐμπορίου στὰ Ἑπτάνησα τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα. Λίγα χρόνια πρὶν, ἀναστατώσεις καὶ ἀνακατάξεις πού παρατηρήθηκαν στὸν Ἑλλαδικὸ, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐρύτερο Εὐρωπαϊκὸ χῶρο, ἐπέφεραν στὶς ἐμπορικὲς ἀνταλλαγές σημαντικὲς καὶ μακροχρόνιες ἀλλοιώσεις πού τὴν ἐποχὴ αὐτὴ γίνονται ἰδιαίτερα αἰσθητές.

Οἱ συγκυρίες αὐτὲς ἐπηρέασαν ὡς ἓνα μεγάλο βαθμὸ, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ, τόσο τὸ ἐξωχωρικὸ ὅσο καὶ τὸ εἰταγωγικὸ ἐμπόριο τῶν Ἑπτανήσων.

α) Έξαγωγές

Ανάμεσα στα τοπικά προϊόντα που προωθοῦνταν στις εὐρωπαϊκές αγορές ξεχωρίζουν τὸ λάδι καὶ ἡ σταφίδα.

Σημαντικὴ καὶ προσοδοφόρα ἦταν ἡ ἐμπορία τοῦ λαδιοῦ γιὰ τὴν περιοχὴ, ἀφοῦ ὅλα τὰ νησιά εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν μιὰ πλούσια παραγωγή. Ἰδιαίτερα δμως τὰ λάδια τῆς Κέρκυρας καὶ τῶν Παξῶν φημίζονταν γιὰ τὴν ἀριστη ποιότητά τους. Γιὰ τὴν τεκμηρίωση τῆς ἄποψης αὐτῆς δὲν λείπουν τὰ ἀποδεικτικά στοιχεία. Ἀντίθετα, θὰ ὑποστηρίζαμε ὅτι εἶναι πάρα πολλὰ καὶ ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουμε τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικά.

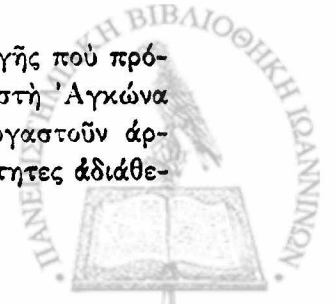
Εἶναι κοινὸ μυστικὸ ὅτι τὸ Βενετικὸ κράτος, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ κατέλαβε τὰ νησιά, εἶχε καρπωθεῖ τὸ ἐμπόριο τοῦ λαδιοῦ καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ περάσει στις ἐξωτερικὲς αγορὲς, ἂν δὲν ἔφθανε πρῶτα στὴ μητρόπολη. Οἱ Βενετοὶ ἐμποροὶ ἀγόραζαν προκαταβολικὰ τὸ προϊόν αὐτὸ καὶ τὸ μετέφεραν στὴ Βενετία γιὰ νὰ βελτιώσουν τὰ πικρά, ὀξέα καὶ πρσινωπά λάδια, πρὸς προμηθεύονταν ἀπὸ τὴν Πούλια καὶ τὴν Ἀνατολή, ἀναμειγνύοντας τὸ 1/3 ἀπὸ τὰ λάδια τῆς Κέρκυρας καὶ τῶν Παξῶν μὲ τὰ 2/3 ἀπὸ τὰ κατώτερα ποιοτικά τῶν παραπάνω περιοχῶν. Στὴ συνέχεια τὰ προωθοῦσαν στὴν ἀγορά, πουλώνοντας τα στις τιμὲς τῶν λαδιῶν τῶν δύο αὐτῶν νησιῶν, ἀποκομίζοντας ἓνα ὑπέρογκο κέρδος ποὺ κυμαίνονταν 15-20% παραπάνω ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς Πούλιας καὶ τῆς Ἀνατολῆς¹.

Ἐξίσου ἀποκαλυπτικὴ εἶναι καὶ ἡ πρόταση-σχέδιο ποὺ ἀποτύπωσε σὲ πολυσέλιδη ἐκθεσὴ του ὁ παπικὸς πρόξενος στὴν Κέρκυρα καὶ ἀπηύθυνε στὸν καρδινάλιο Giulio Maria della Somaglia μὲ ἡμερομηνία 11 Αὐγούστου 1826. Συγκεκριμένα πρότεινε στὴν Ἀγία Ἐδρα νὰ ἐγκαινιάσει μὲ τὰ Ἐπτάνησα μιὰ ἀμοιβαία ἐμπιρική ἀνταλλαγὴ σιτηρῶν - λαδιῶν ἢ ὅποια, κατὰ τὴ γνώμη του, ἦταν ἀναγκαία γιὰ τὰ συμβαλλόμενα μέρη καὶ ἰδιαιτέρως εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν πρώτη. Ἡ αἰσιοδοξία του γιὰ τὴν εὐδοκίμηση τοῦ ἀνταλλακτικοῦ αὐτοῦ ἐμπυρίου πήγαζε ἀπὸ τὸν ἐξῆς συλλογισμό.

Ὅπως θὰ τονίσουμε καὶ πιὸ κάτω τὸ ἰόνιο κράτος χρειαζόταν σημαντικὲς ποσότητες σιταριοῦ καὶ καλαμποκιοῦ, προϊόντα ποὺ ἀφθονοῦσαν στὴν παπικὴ ἐπικράτεια. Γιὰ νὰ κρατήσῃ λοιπὸν μὲ εὐκολία τὸ παπικὸ κράτος τὴν ἀποκλειστικὴ προμήθεια στὰ Ἐπτάνησα ἐπιβαλλόταν νὰ ἀνταλλάσσει τὰ εἶδη αὐτὰ μὲ τὰ ἀριστα ποιοτικά λάδια τῆς Κέρκυρας καὶ τῶν Παξῶν. Ἔτσι, θὰ ἔμενε στὰ ταμεῖα τῆς Ἀγίας Ἐδρας ἓνα σημαντικότερο κέρδος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα πλεονεκτήματα ποὺ θὰ συνόδευαν αὐτὸ τὸ ἐμπόριο².

1. Βλ. ἐκθεση τοῦ παραπάνω προξένου μὲ ἡμερομ. 11-8-1826, A.V.-S.S.A.E, Anno 1826, Rubr. 292, fasc. 3, f. 2r.

2. Ἀνάμεσα στὰ σπουδαῖα πλεονεκτήματα τῆς ἐμπορικῆς αὐτῆς ἀνταλλαγῆς ποὺ πρότεινε ὁ παπικὸς πρόξενος ξεχώριζαν: α) ἡ αὐξηση τῆς κατασκευῆς βαρελιῶν στὴν Ἀγκώνα γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ λαδιοῦ ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα θὰ ἔδινε τὴ δυνατότητα νὰ ἐργαστοῦν ἀρκετοὶ βαρελάδες τῆς περιοχῆς, ἐνῶ ταυτόχρονα θὰ ἀπορροφόνταν μεγάλες ποσότητες ἀδιάθε-

Παράλληλα, με τὸν τρόπο αὐτό, θὰ ἔπαυε ἡ ἐκμετάλλευση τῆς Βενετίας, ἡ ὁποία ἂν καὶ εἶχε ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὴν περιοχὴ ἐξακολουθοῦσε, ἰδιωτικὰ πιά, νὰ μονοπωλεῖ τὸ ἐμπόριο τοῦ λαδιοῦ καὶ νὰ ἀποκομίζει τεράστια ὄφελῃ. Ἀκόμη, δὲν ἀπέκρυπτε ὁ παπικὸς πρόξενος ὅτι ἡ στιγμή αὐτὴ ἦταν ἡ πιὸ κατάλληλη γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου, ἀφοῦ ἡ τιμὴ τοῦ λαδιοῦ, πού στὸ χρονικὸ διάστημα 1817-1820 εἶχε ὑψωθεῖ σημαντικὰ, φτάνοντας τὰ 5 τάλληρα ἢ γιάρρα, δηλ. 20 τάλληρα ἢ βενετικὴ βαρέλα, τὴν περίοδο αὐτὴ εἶχε πέσει πολὺ χαμηλὰ στὰ 6 τάλληρα τὴ βαρέλα.

Στὴ μείωση τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος αὐτοῦ, πού ἀπὸ τὸ 1800 ἀκολουθοῦσε μιὰ ἀνοδικὴ πορεία, γιὰ νὰ φθάσει τὸ 1810, ἐποχὴ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀποκλεισμοῦ, νὰ πουλιέται στὴ Βενετία 26 τάλληρα τὸ βαρέλι, εἶχε συμβάλλει ἀποφασιστικὰ ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγὼνας τῶν Ἑλλήνων¹.

Οἱ μεγάλες καὶ πολλὲς ἀνάγκες τοῦ πολέμου ἀνάγκασαν τοὺς πλούσιους ἰδιοκτῆτες ἐλαιῶνων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης ν' ἀνοίξουν τὶς μεγάλες ἀποθηκὲς λαδιῶν καὶ νὰ πουλήσουν τὸ ἐμπόρευμά τους σὲ πολὺ χαμηλὲς τιμὲς στὶς πρῶτες προσφορές, εἴτε γιὰ νὰ προλάβουν τὶς διαρπαγὲς τῶν Τούρκων, εἴτε γιὰ ν' ἀποφύγουν τὶς λεηλασίες τῶν ἐπαναστατημένων, εἴτε τέλος γιὰ νὰ ἐξοικονομήσουν χρήματα γιὰ ν' ἀντεπεξέλθουν στὶς καθημερινὲς ἀνάγκες τοῦ πολέμου.

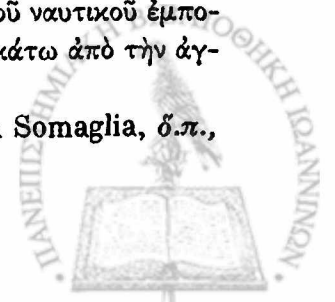
Ταυτόχρονα ἡ ἐρήμωση τῆς ὑπαίθρου καὶ οἱ καταστροφές τοῦ πληθυσμοῦ συρρίκνωσαν ἀπελπιστικὰ τὸ ἐμπόριο τῶν ἐπαναστατημένων περιοχῶν καὶ γιὰ ν' ἀποκατασταθεῖ ἔπρεπε νὰ περάσει ἀρκετὸς καιρὸς. Ἡ συγκυρία αὐτὴ ἐξασφάλιζε ἀναμφισβήτητα, γιὰ ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα, τὴν καθήλωση τῆς τιμῆς τοῦ λαδιοῦ στὰ Ἑπτάνησα καὶ κατὰ συνέπεια ἔδινε σαφεῖς καὶ διαφανεῖς ἐγγυήσεις ὅτι, γιὰ ἰσάριθμα χρόνια, τὸ παπικὸ κράτος θὰ εἶχε τεράστια οἰκονομικὰ ὄφελῃ, πού σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ παπικοῦ προξένου θὰ ἔφταναν τὰ 1.200.000 τάλληρα τὴ διετία².

Ἡ σταφίδα ἢ *uva passa*, ὅπως συνήθως τὴ συναντοῦμε στὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς, ἀποτελοῦσε ἓνα σημαντικὸ κλάδο ἐμπορίου γιὰ τὴ Ζάκυνθο, τὴν

της ξυλείας τοῦ Παπικοῦ κράτους. β) Σὲ περίπτωσι πού ἡ πρόταση αὐτὴ ἀποδεικνυόταν ἀσύμφορη μπορούσαν νὰ ὑποκατασταθοῦν τὰ βαρέλια μὲ βοδινὰ ἀσκιά γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ λαδιοῦ. Στὴ συνέχεια ἀφοῦ θὰ τὰ ἀδειαζαν στὴν Ἀγκώνα θὰ τὰ χρησιμοποιοῦσαν στὰ τοπικὰ βυρσοδεφεῖα γιὰ τὴν κατασκευὴ δερμάτων μὲ πολὺ λιγότερα ἐξοδα. γ) Ἡ ἀναζωογόνηση τῆς παπικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ παπικοῦ προξένου τὰ παπικὰ καράβια θὰ πραγματοποιοῦσαν γύρω στὰ 300 ταξίδια τὸ χρόνο ἀπὸ τὴν Ἀγκώνα πρὸς τὰ Ἑπτάνησα καὶ ἀντίστροφα καὶ δ) Ἡ ἀσφάλεια τοῦ παπικοῦ ναυτικοῦ ἐμπορίου μιὰ καὶ τὰ παπικὰ καράβια στὶς παραπάνω διαδρομὲς θὰ βρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ προστασία.

1. Βλ. ἔκθεσι τοῦ Giovanni Battista πρὸς τὸν Giulio Maria de la Somaglia, ὁ.π., f. 3r-v.

2. Ὁ.π., f. 9v.

Κεφαλονιά και την Ίθιάκη. Σε χρονιές καλής σοδειάς τα τρία νησιά είχαν παραγωγή που πλησίαζε ή και ξεπερνούσε τις 14.000.000 χοντρές βενετικές λίβρες. Οι μεγαλύτερες ποσότητες του προϊόντος αυτού προορίζονταν για τη βόρεια Ευρώπη και ειδικότερα για την Αγγλία, όπου οι κάτοικοί της πραγματοποιούσαν μια άσυνήθη κατανάλωση σταφίδας.

Όλα τα χρόνια η τιμή ασφαλείας για την σταφίδα καθοριζόταν από την τοπική κυβέρνηση και η προσφορά που έδινε ο πρώτος αγροστής, όταν παρουσιαζόταν για να παραλάβει το φορτίο, γινόταν η νόμιμη τιμή για όλες τις προαγορές, που είχαν γίνει με προκαταβολή ή με προαγγελία. Για τις πωλήσεις που θ' ακολουθούσαν αργότερα η τιμή ανέβαινε ή έπεφτε, ανάλογα με τη ζήτηση του προϊόντος και τις περιστάσεις.

Ειδικότερα για την περίοδο που εξετάζουμε παρατηρούμε ότι η τιμή της σταφίδας είναι αρκετά υψηλή, αφού η χιλιάδα πουλιόταν από 65 ως 68 τάλληρα κολονάτα¹.

Η άλματώδης αυτή αύξηση οφειλόταν στους παρακάτω λόγους: Ο πρώτος λόγος, που δικτηρούσε σε πολύ υψηλά επίπεδα την τιμή της σταφίδας, είχε άμεση σχέση με τις αλληπάλληλες πτωχεύσεις των Αγγλων σταφιδεμπόρων, γεγονός που συντελούσε στο να παραμένουν στη χώρα αυτή πολλά φορτία έγκλωβισμένα και αδιάθετα². Ο δεύτερος και πιο βασικός ήταν και πάλι απότοκος της Ελληνικής έθνεγερσίας. Η Πελοπόννησος που παρουσίαζε μια ζηλευτή συγκομιδή σταφίδας πριν το 1821, έπαψε μετά την έκρηξη της Ελληνικής επανάστασης να αποτελεί επικίνδυνο ανταγωνιστή, αφού, στη διάρκεια της τελευταίας, όλες σχεδόν οι αγροτικές της περιοχές καταστράφηκαν ή κάηκαν.

Η πραγματικότητα αυτή όμως δημιούργησε ένα διπλό πλεονέκτημα για τα νησιά.

Το ένα προέκυψε από την έλλειψη παραγωγής σταφίδας στο Μοριά με αποτέλεσμα να αυξηθεί ή αρχική της τιμή τέσσερες φορές παραπάνω, αφού η χιλιάδα, που αγοράζόταν 8 βενετικά τσεκίνια πριν 7 χρόνια, πουλιόταν τώρα 32 τσεκίνια και μερικές φορές ακόμη περισσότερο. Το δεύτερο πλεονέκτημα είναι ότι αρκετοί Κερκυραίοι βλέποντας πως το προϊόν αυτό αφήνει τόσο μεγάλο κέρδος επιδόθηκαν στη μονοκαλλιέργεια της σταφίδας από το 1824 σε χέρσα έδαφη και σύντομα περίμεναν αίσια έκβαση της προσπάθειάς τους αυτής³.

Τόν πίνακα των εξαγωγών συμπλήρωναν ακόμη τα λευκά και μαύρα κρασιά, το ροσόλιο, το βαμβάκι, οι σπόροι βαφής, ή γλυκόριζα, ο λιναρόσπορος, τα βελανίδια, το σαπούνι, το αύγοτάραχο και το άλατι. Όλα τα παραπάνω προϊ-

1. Βλ. έκθεση του παπικού προξένου προς τον γραμματέα της παπικής αούλης με ήμερ. 19-8-1826, A.V.-S.S.A.E, Anno 1826, Rubr. 292, fasc. 3, f. 1v.

2. "Ο.π.", f. 1v. Πρβλ. και την έκθεση του ίδιου προξένου με ήμερομ. 21-4-1826, A.V.-S.S.A.E, Anno 1826, Rubr. 292, fasc. 3, f. 2r.

3. "Ο.π.", f. 1v.

όντα υποβάλλονταν σ' ἓνα καθόλου εὐκαταφρόνητο φορολογικὸ δασμὸ¹.

Πρὶν ὅμως περάσουμε στὶς εἰσαγωγὰς κρίνουμε ἀπαραίτητο ν' ἀναφέρουμε ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις εἶχε πάρει πρόσφατα μερικὰ εὐεργετικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἐνθάρρυνση τῆς τοπικῆς γεωργίας. Ὡς πρὸ σημαντικὸ θεωροῦμε τὴν κατασκευὴ ἀμαξίτων δρόμων στὴν ὕπαιθρο σ' ὅλα τὰ Ἑπτάνησα². Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διευκολυνόταν πάρα πολὺ ἡ μεταφορὰ τῶν ἐμπρορευμάτων ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα στὶς τοπικὰς ἀγορὰς καὶ τὰ λιμάνια, πράγμα ποὺ ὤθησε ἀκετοῦς ἰόνιους γαιοκτήμονες νὰ ἐπιδοθοῦν στὴν καλλιέργεια νέων προϊόντων, ὅπως ὁ καπνός, ἡ πατάτα καὶ οἱ μουριές³. Ἀλλωστε τὸ κλίμα τῶν νησιῶν τόσο γλυκὸ καὶ εὐκρατο, ὅπου καὶ ὁ πρὸ ψυχρὸς χειμῶνας ἔμοιαζε μὲ ἀνοιξη τῆς Β. Εὐρώπης. συνηγοροῦσε γιὰ τὴν προσπάθεια αὐτή.

β) Εἰσαγωγές

Ἀνάμεσα στὶς εἰσαγωγὰς τὴν πρώτη θέση καταλαμβάνουν τὰ σιτηρά. Ὅπως ὑπογραμμίσουμε καὶ πρὸ πάντων τὰ Ἑπτάνησα χρειαζόταν μεγάλες ποσότητες σιτηρῶν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, ἐπειδὴ ἡ συγκομιδὴ τοῦ εἴδους αὐτοῦ στὴν περιοχὴ ἦταν ἀνεπαρκὴς καὶ μόλις ἐξασφάλιζε τὴ διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ γιὰ ἓνα ἔξάμηνο.

Ἡ πινακοποίηση τῆς παραγωγῆς σιταριοῦ στὰ Ἰόνια νησιά μᾶς δίνει τὴν παρακάτω εἰκόνα.

Νησιά	Τοπικὰ μέτρα χωρητ.	Παραγωγή σὲ μόδια
Κέρκυρα	μόδια	10.643
Παξοὶ	»	600
Κεφαλονιά	βατσέλια	28.505
Ἰθάκη	»	3.000
Λευκάδα	»	23.000
Ζάκυνθος	»	52.660
Κύθηρα	κιλά Κων /λης	10.100
	Σύνολο	μόδια 42.000

1. Γιὰ τὸ λάδι ὁ φόρος ἦταν $18\frac{1}{2}$ ἐπὶ τῆς ἀξίας. Γιὰ τὴ σταφίδα $8\frac{1}{3}\%$ στὴ χοντρὴ βενετικὴ λίβρα. Ἐπιπλέον στὴ Ζάκυνθο οἱ ἐξαγωγεῖς, ὅταν προμηθεύονταν τὸ προϊόν στὸ Μῶλο πλήρωναν 2% ἐπὶ τῆς ἀξίας του, ἐνῶ ὅταν τὴν ἀγόραζαν στὴν ἀγορὰ 6%. Στὴν Κεφαλονιά καὶ τὴν Ἰθάκη ἡ ἐξαγόμενη σταφίδα ἐπιβαρυνόταν γενικὰ μὲ 6%. Τέλος γιὰ τὰ ὑπόλοιπα εἶδη ὁ φόρος ἦταν 3%.

2. Τὶς πληροφορίες τοῦ παπικοῦ προξένου γιὰ τὴν κατασκευὴ ἀμαξίτων δρόμων ἐπιβεβαιώνουν τόσο ὁ Ἰωσήφ Πάρτε (*Κεφαλλονία καὶ Ἰθάκη, Γεωγραφικὴ μονογραφία, ἐξελληνισθεῖσα ὑπὸ Λ.Γ. Παπανδρέου, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 124-126*) ὅσο καὶ ὁ Μιχαὴλ Κ. Πετρόχειλος στὸ ἔργο του: *Ἡ ἱστορία τῆς νήσου Κυθήρων, Ἀθήναι 1940, σ. 66*).

3. Βλ. ἔκθεση τοῦ Giovanni Battista πρὸς τὸν Giulio Maria de la Somaglia μὲ ἡμερ. 21-4-1826, A.V.-S.S.A.E Anno 1826, Rubr. 292, fasc. 3, f. 2v.

Σύμφωνα με προσεγγιστικές εκτιμήσεις του παπικού προξένου ή ετήσια συνολική κατανάλωση του προϊόντος αυτού πλησιάζε τα 100.000 μόδια ή 62.500 Rubbia της Άγκώνας. Βλέπουμε δηλ. ότι ή παραγωγή τῶν νησιῶν δὲν ἔφθανε οὔτε στὸ 50% τῶν ἀναγκῶν τους.

Έτσι, κάθε χρόνο τὸ ἰόνιο κράτος γιὰ τὴν ἀγορὰ σιτηρῶν ἔθετε προκαταβολικὰ στὴ διάθεση τῆς σχετικῆς ἐπιτροπῆς 100.000 τάλληρα. Οἱ περιοχὲς ἀπὸ τίς ὁποῖες ἐφροδιάζονταν τίς μεγαλύτερες ποσότητες τοῦ προϊόντος αὐτοῦ ἦταν: οἱ περιφέρειες τῆς Μαύρης Θάλασσας, ἡ Πούλια, τὸ παπικὸ κράτος καὶ ἡ Αἴγυπτος. Ἡ τιμὴ του κυμαίνονταν γύρω στὰ 4 βεν. τάλληρα τὸ μόδιο ἢ 6 βεν. τάλληρα καὶ 40 baiocco τὸ Rubbio τῆς Άγκώνας.

Μεγάλες ἦταν ἀκόμη οἱ ἀνάγκες τῶν νησιῶν σὲ κρέατα, τυρὶ καὶ βούτυρο. Τὰ εἶδη αὐτὰ προμηθεύονταν συνήθως ἀπὸ τίς γειτονικὲς ἀκτὲς τῆς Ἀλβανίας, Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας, περιοχὲς ποὺ εἶχαν νὰ ἐπιδείξουν σημαντικὴ κτηνοτροφικὴ παραγωγή.

Εἰσάγονταν ἀκόμα ζάχαρη, καφές, μπαχαρικά, ξηροὶ καρποί, μέλι, παστὰ κρέατα, χαβιάρι, σολωμός, νωπὸς καὶ παστὸς βακαλάος (στοκοφίσι), ρέγγες, ἔλιές, ρύζι, κουκιά, ὄσπρια, λαχανικά, κρασί πολυτελείας, ρούμι, λικέρι καὶ ρακί¹.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω προϊόντα τὰ ὄσπρια, τὰ λαχανικά, τὰ κουκιά, ὁ παστὸς βακαλάος, τὰ παστὰ ψάρια καὶ οἱ ρέγγες παρουσίαζαν μιὰ ἀυξημένη ζήτηση κατὰ τοὺς μῆνες Φεβρουάριο, Μάρτιο, Ἰούνιο, Αὔγουστο, Νοέμβριο καὶ Δεκέμβριο ἐπειδὴ τίς ἐποχὲς αὐτὲς συνέπιπταν οἱ 4 σαρακοστὲς, ποὺ τηροῦσαν οἱ Ἕλληνες Ἐπτανήσιοι κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους, δηλ. ἡ μεγάλη σαρακοστὴ τοῦ Πάσχα, ἡ δευτέρη τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἡ τρίτη τῆς Παναγίας καὶ ἡ τέταρτη τῶν Χριστουγέννων. Ἡ τεράστια κατανάλωση τῶν σαρακοστιανῶν αὐτῶν εἰδῶν γιὰ ἓνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ποὺ ἔφθανε τίς 120 μέρες ἢ τὸ 1/3 κάθε χρόνου, ἄφηνε στοὺς ἐμπόρους ποὺ τὰ διακινοῦσαν μεγάλα περιθώρια κερδοσκοπίας².

Σὲ ὅλα τὰ εἰσαγόμενα προϊόντα ἐπιβάλλονταν φορολογικοὶ δασμοί. Γιὰ παράδειγμα τὸ κρασί πολυτελείας ἐπιβαρύνεται μὲ 25% πάνω στὴν ἀξία του· τὸ κοινὸ κρασί μὲ 2 κολονάτα ἢ βαρέλα· τὸ ἀκατέργαστο ρακί ἐπίσης μὲ 2 κολονάτα τὸ βαρέλι, ἐνῶ τὸ ρακί μὲ περιεκτικότητα σὲ οἶνόπνευμα πάνω ἀπὸ 18 βαθμοὺς μὲ 3 κολονάτα ἢ βαρέλα. Ὅλα τὰ ὑπόλοιπα εἶδη, δηλ. κουκιά, φακές, φασόλια, ρύζι καὶ λαχανικά, ποὺ μεταφέρονταν μὲ πλοῖα ποὺ εἶχαν ὑψωμένη τὴν ἀγγλική, τὴν ἰόνια καὶ τὴν αὐστριακὴ σημαία ὑποβάλλονταν σὲ μιὰ φορολογικὴ ἐπιβάρυνση 7%. Στὰ ἴδια προϊόντα, ὅταν μεταφέρονταν μὲ πλοῖα ἄλλης ἐθνικότητος, ὁ τελωνειακὸς δασμὸς ἀυξανόταν κατὰ 1% δηλ. γινόταν 8%³.

1. "Ο.π., f. 3r

2. "Ο.π., f. 3r-v.

3. "Ο.π., f. 3v.

Ἐκτὸς ἕμως ἀπὸ τὰ ἀγροτικά προϊόντα σ' ἔλα τὰ λιμάνια τῶν νησιῶν ξεφορτώνονταν καὶ ἀρκετὰ βιοτεχνικά εἶδη ἕπως: πανιά, ὑφάσματα, μαλλιά, γυαλικά, οἰκοδομική ξυλεία, μύλυβδος, σίδηρος, σφαῖρες γιὰ κυνήγι, σχοινιά, κερὶ ἀκατέργαστο καὶ κατεργασμένο, βοδινὰ καὶ λαγίσια δέρματα, χαρτί, πίσσα καὶ κατράμι Σουηδίας.

Ἄπ' ἔλα τὰ λιμάνια τῆ μεγαλύτερη κίνηση παρουσίαζε ἡ σκάλα τῆς Κέρκυρας. Σ' αὐτὸ συντελοῦσε τὸ γεγονός ὅτι ἡ Κέρκυρα χρησιμοποιοῦνταν καὶ ὡς ἀποθήκη διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου. Τίς περισσότερες φορές ἀρκετοὶ ἔμποροι καὶ καπετάνιοι πλοίων, ἐπειδὴ οἱ τρέχουσες τιμές τῶν προϊόντων στὸ νησί ἦταν ἀσύμφορες ἢ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν στὴ διάθεσή τους τὸν ἀνάλογο χρόνο γιὰ τὴν πώληση τῶν ἐμπορευμάτων τους μὲ μεγάλο κέρδος, μιὰ καὶ διάφορες συγκυρίες τοὺς καλοῦσαν σ' ἄλλο θαλασσινὸ ταξίδι, ἀποθήκευαν τὸ ἐμπόρευσμά τους ἐκεῖ, πληρώνοντας 1% χωρὶς καμμιά ἄλλη τελωνειακὴ ἐπιβάρυνση. Ἡ διευκόλυνση αὐτὴ τοὺς ἔδινε τὴν εὐχέρεια νὰ ἐμπορευτοῦν ἀργότερα μὲ μεγαλύτερη εὐκολία καὶ σημαντικὸ κέρδος τὰ φορτία τους¹.

Συμπερασματικά θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σημαντικὰ γεγονότα στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο καὶ διεθνεῖς συγκυρίες ἐπηρέασαν τὴ φυσιογνωμία τοῦ ἐμπορίου στὴν περιουχί.

Ἡ καθιέρωση τοῦ βρετανικοῦ νομίσματος, ἡ καλλιέργεια νέων ἀγροτικῶν προϊόντων, ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν κατασκευή ἀμαξιτῶν δρόμων στὴν ὕπαιθρο, ἡ ἐλάττωση τῆς παραγωγῆς σιτηρῶν, ἡ ἐπέκταση τῆς καλλιέργειας τῆς σταφίδας στὴν Κέρκυρα, οἱ θετικὲς ἢ ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις τῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 στὰ κυριότερα ἐξαγωγίμα προϊόντα τῶν νησιῶν, εἶναι μερικὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ποὺ διαφοροποιοῦν τὴν προϋπάρχουσα εἰκόνα τῆς οἰκονομίας στὰ Ἑπτάνησα.

1. "Ο.π., I. 4γ.

ABSTRACT

DEMOGRAPHICAL AND ECONOMIC FIGURES IN THE IONIAN ISLANDS DURING THE BRITISH OCCUPATION (1824-1826)

by

G. PAPAGEORGIU

The present article is the result of a thorough study and elaboration of the data which are preserved in the commercial accounts of the papal consul in Corfu, Giovanni Battista, which he sent every three months to the secretary of the Holy See in Rome. Today these accounts are kept in the Archivio Segreto Vaticano (Segreteria di Stato Affari Esteri).

The almost complete laching of special works on the demographic and economic questions in the Seven Islands during the 19th century-in contrast to the period of Venetian rule-was the main cause for this communication. Additionally the particularities which are noteworthy in the Seven Islands, especially during the first quarter of last century, which are correlated to the mainland during the Greek war of Independence, give a special meaning to this effect.

As far as demographic evolution is concerned, although most of the elements used on this study may be considered as «incomplete», we may proceed to the following approximate evaluation: 1) The Ionian Islands, with the exception of Paxi and Cefalonia, present a demographic stagnation and 2) in the islands territory, there is no geographic mobility between the country side at the town.

In contrast to the demographic stagnation, trade in the Islands continues to present a considerable activity, although that period was not especially blooming in trading.

The establishment of the British coinage the cultivation of new agricultural product, which partly was the result of the road construction in the country side, the deceaning of grain production, the extension of currant cultivation in Corfu, and finally the positive or negative influence of the Greek Revolution of 1821 on the main exports of the Ionian Islands, are some characteristic examples which presented a different aspect of the up to date image of the Islands economy.

